Еники һәм XX йөз татар әдәбияты. – Казан: РИЦ «Школа», 2009. – Б.13-18.
3. Мотигуллина Ә.Р. “Хатирәләр” яңарганда (Әмирхан Еникигә 85 яшь) // Татарстан. – 1994. – № 3-4. – Б.91-94.
4.Мотигуллина Ә.Р. Ә.Еникинең прототиплар дөньясы яки чынбарлыктагыча гадәти каһарманнар // Чын Мирас. – 2012. – №1. – Б. 62-65.

Галимуллин Фоат Галимулла улы,
филология фәннәре докторы, профессор
Казан (Идел буе) федераль университеты,
Казань шәһәре, Татарстан, Россия
e-mail: aifiya_gali@rambler.ru

УДК 82

ГАЗИЗ ГОБӘЙДУЛЛИН ҺӘМ ГАЛИМҖАН ИБРАҺИМОВ: СӘЯСИ ҺӘМ ЭСТЕТИК КАРШЫЛЫКЛАР

ГАЗИЗ ГУБАЙДУЛЛИН И ГАЛИМДЖАН ИБРАГИМОВ: ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ

GAZIZ GUBAIDULIN AND GALIMDZHAN IBRAGIMOV: POLITICAL AND AESTHETIC CONTRADICTIONS

Статья написана и опубликована при финансовой поддержке РГНФ и Правительства Республики Татарстан в рамках научного проекта № 15-14-16017 а (р).

Аннотация. В статье рассматриваются некоторые политические и эстетические противоречия во взлядах Г. Губайдуллина и Г. Ибрагимова на жизнь и творчество Г. Кулахметова.
Ключевые слова: история татарской литературы, творчество Г. Колахметова, Г. Ибрагимов, Г. Губайдуллин.
Abstract. The article deals with some of the political and aesthetic contradictions in the views G.Gubaidullin and G. Ibragimov on the life and work of G. Kulakhmetov.
Keywords: history of Tatar literature, works of G. Kolahmetov, G. Ibragimov, G. Gubaidullin.

Галимҗан Ибраһимовның инкыйлабтан соңгы чынбарлыкта суллар тарафын һич каршылыксыз кабул итүе билгеле нәрсә. Бу аның каләм әһелләрен сыйнфый чыгышлары ягыннан төрле катламнарга аеруы һәм аларның арасын үзара якынайту мөмкин түгеллегенә ышануында да күренә. Җитешле тормышта яшәп күнеккән кешенең яңа шартларга бәрабәр каләм тибрәтү хокукын ул еш кына кире кагарга да мөмкин. Бу нәрсә аның Г. Гобәйдуллин тарафыннан язып бастырылган “Гафур турында истәлекләрем” исемле язмасына [1, б. 49-61] булган мөнәсәбәтендә бөтен ачыклыгы белән күренә.

Газиз – Салих исемле Казан сәүдәгәре малае. Үз тырышлыгы белән Казан университетында хокук белгечлеге алган. М. Вахитов, Ф. Әмирханнар белән яшьләрнең яшерен оешкан “Шимбә” түгәрәгендә аралашкан. “Әлислах” газетасы тирәсендә мәктәп мөгаллиме һәм драматург Гафур Коләхметов белән танышкан, Троицкига укытырга киткәнче, аның белән аралашып, дуслашып яшәгән. Газиз хәтта Гафурның сеңлесе Суфияга гашыйк та була. Әтисе бу кызга өйләнергә рөхсәт итмәгәч, соңыннанрак булачак хатыны Рабига Казакова белән танышуында һәм өйләнүендә дә Гафурның йогынтысы була. Менә шуңа күрә егерменче еллар уртасында Бакуга күчеп киткәч тә Газиз дустына мөнәсәбәтле истәлекләрен хәтердә яңарта һәм, аларны бер рәвешкә китереп, алдарак искә алынган истәлекләрен бастыра. Бу язмаларны укыган кеше Г. Коләхмәтовның ун еллык гомерен шактый эзлекле итеп күздән кичерә, аны шәхес буларак бәяләү мөмкинлеге ала.

Шунысы мөһим, Г. Гөбәйдуллин үзенең дусты Гафурны иделлаштырмыйча, бизәмичә-матурламыйча, мөмкин кадәр булганынча сурәтли. Дөресрәге, аны үзе белгән кадәр генә тасвирлый, тулысынча белүгә дәгъва кылмаганы сизелеп тора. Истәлекнең икенче бүлегенең “Гафурны мин беләм шикелле” дип башлануы да очраклы түгел. Чөнки кешене белеп бетерү мөмкин дә түгел. Г. Гобәйдуллин болай дәвам иттерә: “Бу бик серле кеше, серен беркемгә дә чишми торган адәм иде. Гафурның сәяси, иҗтимагый, фәнни фикерләрен белергә мөмкин, әмма аның үз тормышындагы фикер һәм тойгыларын белү асат эш түгел” [1, б. 51]. Шуңа карамастан, Г. Гобәйдуллин менә болай расларга җөрьәт итә: “Шулай да мин әйтә алам:

-Аны бүген минем хәтле күп белгән бар микән?” [1, б. 51].

Иң әүвәл ул үзләренең беренче очрашуларын тәфсилләп сөйли. “Әле бу заман “Ислах”ның Фатих (Фатих Әмирхан – Ф. Г.) кулындагы чагы иде бугай. Бу тирәдә җыела торган яшьләрдә 1905 елның тәэсире бетеп җитмәгән. Ләкин боларның эчендә бер төркем халык инде бөтенләй җәмәгать эшләреннән бизгән. Бәгъзе вакытта сыйныфны, милләтне, җәмәгатьне, партияләрне, революцияне, сәясәтне, һәр нәрсәне, һәрбер кешене сүгәләр... “Ислах” янына Фатих заманның мәгълүм шагыйрьләрен җыя алган” [1, б. 53]. Мәсәлән, ул Г. Тукай белән С. Рәмиевнең бергә үз кешеләр булуы, бер-берсенә булган җылы мөнәсәбәтләре хакында бик матур итеп телгә ала. Г. Гобәйдуллин әлеге истәлекләренең герое Гафур Коләхметов белән дә шушында очрашкан. “Менә көннәрдә бер көн, май аеның башларында иде бугай, мин “Ислах” идарәсенә кердем. Гадәттәгечә Фатих Әмирхан янына килеп утырдым. Кәбир Бәкер беләнме шунда Фатих бик гайрәтләнеп әллә нәрсә турында сөйләшә иде. Дума чакырылуы, куылуы хакында иде бугай.

Озын, кара йөзле, кулына таяк тоткан, пальтосын култыгына аскан, аксыл косоворотканы, кара ефәк зинар белән бәйләп, өстеннән иске генә, әмма бик чистарткан пиджак кигән бер кеше, ачык тәрәзә янына килеп, бик ачык йөз белән:

- Исәнме, Фатих? – диде.

Шул вакытта Фатих:

- Менә, таныш булыгыз, безнең инде бу социал-демократларыбыздан Гафур Коләхметов! – дип күрештерде. Менә шунда бу кеше белән таныш булып киттек. Бу кеше минем күңелемә бик ошады. Укымышлы булганы да күренә. Без сөйләшеп киттек; мин моны чәй эчәргә алып кердем; шул көнне үк мин бу кеше белән циркка киттем. Шуннан соң бер җомга көн Хөсәен Ямашевларга, икенчесендә миңа килә һәм кунып каладыр иде. Шул рәвешчә, мин бу кеше белән 1916 елда мөгаллим булып Троицкига киткәнгә кадәр аерылмадым. Бу кеше Габделгафур Йосыф улы Коләхметов иде”.

Шуннан соң Г. Гобәйдуллин “бу кеше”, ягъни Гафурның нәсел-нәсәбе белән таныштыра. Ата-анасы вафат булгач, яшь туганнарының аның тәрбиясендә калганнарын әйтә. Пороховойда мөгаллимлектән алган акчасына барысын да тәрбияләп торырга тырышуын, туган җанлыклы булуын искәртә. Өендә җиһазлары бик ярлы булса да, китаплары күп булуын тасвирлый.

Без бу язмада Г. Гобәйдуллинның үзенең дә эчке дөньясын, омтылышларын, аңа заман ясаган тәэсирне күрәбез. Ул, ару тормышлы гаиләдә үссә дә, үзеннән өлкәнрәк Х. Ямашев, Г. Коләхметов, Ф. Әмирханнарга тартыла. Дөньяны, анда бара торган вакыйгаларны аңларга тырыша. Язмадан күренгәнчә, Гафур үзенең дуслары Хөсәен белән Газизләргә арадашчы була. Газиз сорагач, Х. Ямашевтан үзендә булмаган әдәбиятны алып кайтып бирә. Газиз үзе дә Гафурга кирәкле китапларны табарга булыша. Әйтик, Г. Коләхметов “Әбү Җаһил” әсәрен иҗат итәргә ниятләгәч, дин тарихын төплерәк белсен өчен, Газиз аңа “Рәбгузи”, “Алтын бармак” исемле китапларны, ә инде “Тарих сәхифәләре” дип аталган хезмәтне язганда, кирәк булырдай башка чыганакларны китерә. Моның белән горурлануын да яшерми, “шуларны укып язды ул”, дип, кинәнен әйтеп тә куя.

Әлеге язмада Г. Гобәйдуллин замана, шул чор кешеләре хакында шактый мәгълүматлар язса да, аның төп игътибары Гафурда. Ул аның шәхес буларак эволюциясен бирә. 1905-07 елларда, ягъни инкыйлаби хәрәкәтләр нык күтәрелгән вакытта, Гафур кулына револьвер тоткан көрәшче, коллективның көчен үзендә тойган шәхес. Инкыйлап җиңелеп, хөкүмәт тарафдарлары өстенлек алгач, сабырланып калган бер зыялы. Алай гына да түгел, аның күзәтүләренә караганда, “буржулаша да төшкән, либераль байлар янында йөрергә, яхшы киемнәр кияргә ярата иде”. Ләкин асылда ул элеккеге Гафур.Тышкы яктан күпмедер үзгәргән кебек тә тоелса да, “язган нәрсәләре революция рухында буладыр иде”, диюе шуны аңлата. Шуңа күрә Г. Гобәйдуллин өстен катлауларның аңа булган мөнәсәбәтен дә белдереп куя: “Тормышта никадәр буржуалашмасын, аны мулла-монтагый яратмый, бер ят кеше итеп карыйдыр иде”. Аның каравы ул үзе дә аларны өнәмәгән.

Язмадан Гафурның сәламәтлеге дә елдан-ел катлаулана барауы күренә. “Соңгы елларда, - ди язма авторы, - Гафурның чахоткасы көчәйгән, шуның белән бергә рухы сүнгән, җәмәгать эшләренә әһәмияте беткән”. Моңа тагын бер сәбәпне күрсәтә: “Гафурның рухы Хөсәен үлгәч сүнде”. Димәк, бу 1912 ел. Х. Ямашевның вафаты Гафурга үз гомеренең дә санаулы булуын, зур эшләр майтару өчен көченең көннән-көн кими баруын искәртүче сигнал буларак та кабул ителә. Г. Гобәйдуллин, сизгер һәм зыялы кеше буларак, моны яхшы күреп тора. Ул, этисеннән дустын Кырымга җибәреп дәвалау өчен ярдәм сорый, бу эш тормышка да ашырыла. Ләкин авыруы инде дәвалаудан узып барган дәрәҗәдә була, шуңа күрә әлләни файдасы да булмый. Г. Гобәйдуллин менә шулар турында да яза. Күрәбез, язма авторы үз алдына Г. Коләхметовны пьедесталга бастырып тасвирлау бурычын куймаган, аны җанлы кеше, катлаулы язмышлы шәхес итеп күрсәтү максатында, булганынча яза. Шулай әйтергә яраса, үзеннән советчыл рәсми матбугат органнары көткәнчә түгел, бәлки хакыйкатькә тугры калып эш итә.

Г. Ибраһимовка бу язма нәкъ шуның өчен ошамый да инде. Классик әдибебез, билгеле булганча, бу елларда Ялтада яшәргә мәҗбүр. Үпкә авыруы аны Татарстаннан – җанлы әдәби мохиттән читтә торырга мәҗбүр итә. Совет хакимияте еллары әдәбият тарихында әйтелеп киленгәнчә, бездә социалистик реализм иҗат методының беренче яралгыларын биргән Г. Коләхметов шәхесенең укучыларга бу рәвешле тәкъдим ителүе аңа бөтенләй ошамый, ул ел буе шуңа борчыла. Һәм, ниһаять, бер ел үткәч, шул ук “Яңалиф” журналында

[2] аның “Әдәби тарихыбызның кадерле битләре болай таптаталмасын иде” исемле репликасы (мөнәсәбәте) игълан ителә. Шактый күләмле бу язма тулысы белән “өстен катлау вәкиле” Г. Гобәйдуллинның үзен, Гафур Коләхметов исемен файдаланып, яңа шартларга җайлашырга тырышучы буларак күрсәтүгә багышланган. Алай гына да түгел, бередә тагын бер “фаш итү”объекты бар, ул да булса Фәхрелислам Агиев. Ул – татар мәдәнияте тарихында билгеле шәхес, язучы, журналист. Бигрәк тә 1913-14 елларда балалар өчен “Ак юл” дигән журналның нәшире һәм редакторы буларак та танылды. Алай гына да түгел, ул Гафурның сеңлесе Суфияның ире дә. Билгеле булганча, Гафур 1918 елда үлеп китә. Аның язу-сызулары, ягъни архивы шушы гаиләдә кала. Мондый мирасның кадерен белгән Ф. Агиев аларны дөньяга чыгару чараларын күрә. Мәсәлән, кулъязма хәлендә калган “Ике фикер” әсәрен әзерләп бастырып чыгара [3]. Шушы ук китапта Ф. Агиев драматургның тәрҗемәи хәле турында үзенең тикшеренүен бастыра һәм әлеге “Ике фикер” дигән пьесаны урнаштыра. Бер урында Ф. Агиев мондый искәрмә бирә: “Гафурның өслүбен (стилен – Ф.Г.) һәм телендә булган кайбер авырлыкларын төзәтү минем тарафтан булды” [3, б. 8]. Менә шушы сүзләр Г. Ибраһимовның ачуын аеруча китерә дә инде. “Бу әдипнең барлык әдәби мирасы Ф. Агиев кебек пролетариат революциясенең дошманы кулында яталар. Аның иске заманда басыла алмаган “Ике фикер” кебек кадерле драмасын шул ук Агиев кулъязмадан дөньяга чыгарды. Бу бик уңайсыз эш булып төште” [2, б. 99]. әдәбият мәнфәгатьләреннән караганда, моңа шатланырга гына кирәк иде, “уңайсыз эш булып төште дип хафаланырга һич тә урын юк. Әмма Г.Ибраһимовның үз үлчәме – сыйнфый герләр салынганы.”Большевик әдипкә редактор Агиев булса, җитмәсе бу редактор «төзәтә» башласа, “каберендә яткан җирдә чыдаша алмый өйләнерсең” ич!”, дип ачына. Югыйсә, ул Ф. Агиевка рәхмәтле булырга тиеш иде кебек. Чөнки ул әлеге “большевик” әдипнең “Ике фикер” әсәрен сандык төбендә генә саклый ала иде бит. Ул аны, тәртипкә китереп, әдәби кысаларга кертеп, укучыларга җиткерә. “Яшь гомер” әсәре янәшәсенә “Ике фикер”не китереп куя. Шуның белән Г. Ибраһимов әйткән “большевик әдип”нең иҗатын халыкка тулырак итеп җиткерүгә өлеш кертә. Әмма һәрнәрсәгә сыйнфыйлык җирлегеннән генә карау мәсьәләне киң аңлауга комачаулык итә. Г. Ибраһимов Г. Гобәйдуллинны да, Ф. Агиевны да бер үк төрле тамгалый. “Г. Гобәйдуллин бөтенләй шул Агиев сызган юлдан бара. Икесендә дә бер үк “дипломатия”, бер үк тактика. Икесендә дә Гафурның үзләренә бик “якынлыгы”н, үзләренең һәркайда аңа җитәкче, ярдәмче булуларын сөйләп, аның исемен вак исәпләргә корал итү дәрте ялтырап бара”. Моннан күренгәнчә, Г. Ибраһимов ул әйткән тактиканы куллануда Ф. Агиевка җитәкчелек ролен бирә. Г. Ибраһимов бу истәлекләрең язылуында шулай ук Ф. Агиевны төп гаепле кеше итеп саный. “Гафур өчен Агиев кулыннан “төзәтелеп” үтү аңа әлегә беренче зур бәхетсезлек булса, икенче иң авыр бәхетсезлек, үзе үлгәч, эре капитлистларның реакция чорындагы “тарих”ларын акларга, “буярга” маташучы Гобәйдуллин тарафыннан көчләп хезмәт иттерүе булды. Агиев белән Гобәйдуллин икәүләп Гафурга үлүеннән соң да килеп ябышалар”. Моннан аңлашылганча, Г. Ибраһимов уйлавынча, имеш, бу “Истәлекләр” дә Ф. Агиев кушуы буенча язылган икән. Әлеге язманың Баку шәһәрендә яшәгәндә язылганлыгын искә алсак, ай-һай, Г. Гобәйдуллинның шәхси характердагы язмаларны кемдер кушуы буенча иҗат итеп утыруын күз алдына китерү кыен. Әлеге истәлекләрнең туган Казанны, Татарстанны, яшьлек дусларын сагынудан барлыкка килүендә шөбһә юк. Бу вакытта Кырымда яшәргә мәҗбүр булган Г. Ибраһимовның үзенә дә бу хисләр таныш булгандыр. Әмма ул бу очракта үзен барысы өстеннән дә хөкем йөртергә бурычлы һәм шуңа хокукы бар кеше итеп саный. Ул шундый чакыру ташлый: “Кадерле әдип Гафурны бу ике кешедән коткарып калырга кирәк! Бу сүзне уйнап түгел, чынлап әйтәм!” [2, б. 101].

Г. Ибраһимовның замандаш каләм әһелләренә булган төрлечә мөнәсәбәте яңалык түгел. Аның Г. Тукайга карата булган үзенчәлекле һәм дәвамлы карашы барыбызга да мәгълүм. Әмма шунысы – бу мөнәсәбәт нигездә иҗатның эстетик ягына карый иде, бередә Г. Ибраһимовны аңларга да мөмкин иде әле. Ә инде Г. Гобәйдулин, К. Бәкер, Г. Рәхим, Г. Исхакый, М. Бигиев, Ф. Туктаров, Һ. Атласи кебек каләм әһелләренә мөнәсәбәте сыйнфыйлык карашлары белән билгеләнде. Ягъни егерменче елларның ахыры-утызынчы елларның башында илдә ныгып урнашкан пролетариат идеологиясе Г. Ибраһимов кебек гаять киң карашлы, бөтен нәрсәгә үз фикере һәм мөнәсәбәте булган шәхесне дә тулысы белән үзенең мәнфәгатьләренә хезмәт итүчеләр сафына алды. Гомеренең соңгы көннәренә кадәр ул моңа тугрырыклы булды. Шушы идеология ахыр чиктә аны һәлакәткә дә китерде.

Бу мәкаләләргә М. Мәһдиев әле туксанынчы еллар башында ук игътибар иткән иде. Әйе, әдәбиятыбыз тарихындагы мондый күренешләргә битараф калырга ярамый. Бу теге яки бу шәхеснең аерым чорлардагы кимчелекләрен күрсәтүне үзмаксат итеп куеп түгел, бәлки сүз сәнгатебез тарихында булган катлаулылыкларны бөтен ачыклыгы белән күз алдына китереп бастыру өчен кирәк. әдәбиятыбызның совет чорын эзлекле рәвештә яктыртуны күздә тотып иҗат иткән китабын Р. Фәйзуллин “Гыйбрәтләр алырлык үткән юл” дип атаган иде. Әлеге мәкаләләр шулай ук безгә сабак булып хезмәт итә алалар.

Әдәбият

1. Гобәйдуллин Г. Гафур турында истәлекләр // Яңалиф. – 1930. – № 6. – Б. 49-61.
2. Ибраһимов Г. Әдәби тарихыбызның кадерле битләре болай таптатылмасын иде // Яңалиф. – 1931. – № 5/6. – Б. 96-103 .

3. Колахметов Гафур мәҗмугасы: Агиев Ф. Тәрҗемәи хәле. Г.Колахметов, Ике фикер. Пьеса. – М.: СССР Халыклары ҮН, 1925. – 152 б.

Галиуллин Радик Рамилевич,

к. филол. н., доцент кафедры татарского языка и литературы, методик их преподавания, НГПУ, г.Набережные Челны, Республика Татарстан, Россия

e-mail: r.galiullin@mail.ru

УДК 82’311

МАРАТ КӘБИРОВНЫҢ «САРЫ ЙОРТЛАР СЕРЕ» ПОВЕСТЕНДӘ АНТИУТОПИК МОТИВЛАР

АНТИУТОПИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В ПОВЕСТИ МАРАТА КАБИРОВА «ТАЙНЫ ЖЕЛТОГО ДОМА»

ANTIUTOPIAN MOTIVES IN MARAT KABIROV’S STORY «SECRETS OF YELLOW HOUSE»

Аннотация. В статье рассматривается особенности утопической прозы в татарской литературе конца XX начала XXI века. Анализируется повесть Марата Кабирова «Тайны жёлтого дома» с точки зрения утопических и экзистенциальных особенностей.

Ключевые слова: татарская литература; утопия; экзистенциализм; М.Кабиров.

Abstract. The article concideres the features of the utopian fiction in Tatar literature in the end of XX - beginning of the XXI century. Analyzed Marat Kabirov’s story «Secrets of the yellow house» from the point of view of utopian and existential features.

Keywords: Tatar literature, utopia, existentialism, M. Kabirov.

Марат Кәбиров “Сары йортлар сере” повестен 1999 нчы елда яза. Жанр төре ягыннан ул – фәлсәфи повесть. Тарихи вакыт 1990 нчы еллар белән билгеләнә. Бу әсәрне гасырлар чиге татар әдәбиятында күзәтелгән яңарышның беренче дәлиле дип атарга мөмкин. Биредә пастиш, ирония чиктән тыш арттырылып, абсурд чигенә җиткерелгән һәм социалистик тормышны гротеск формасында, антиупопия итеп сурәтләү урын тапкан [3, б. 139].

Сюжеттагы вакыйгалар күп кенә иҗтимагый проблемаларны ача. Төп сюжет сызыгындагы каршылык Мәдинә карчык белән сары йортларда яшәүчеләр арасында булса, аның кабатлануы төрле проблемаларны калкытырга ярдәм итә.

Җәмгыятьтә гади кешегә яшәү өчен шартлар булмау. Әлеге әсәрдә автор, гомумән, сары йортта яшәүче кешеләрнең яшәү шартларын начар итеп тасвирланган. Автор шулай ук экологик проблема да күтәрә. Күп кенә урыннарда табигатьне начар итеп тасвирлый һәм моңа кешеләр бары тик Мәдинә карчык килгәч кенә игътибар итәләр. Алга таба *“ач” кешеләр*, ягъни нәсел калдыра алмаучылар проблемасын карарга була. Чөнки бу баракларда яшәүчеләрнең балалары юк. Хатын-кызлары да, ир-егетләре дә үзләренең ата-ана булу мөмкинлеген аларга яшәргә урын һәм ашарга ризык биргән сөекле заводларында калдырган һәм алар моның өчен тамчы да үкенми. Әсәрдә шулай ук коллык, кешеләрнең явыз һәм битараф булуы аерып күрсәтелә. Автор кешеләргә һәм җәмгыятькә шактый җентекле бәя бирә. Шушы бәяләр арасында иң калку күрсәтелгәне – кешеләрдәге коллык психологиясе: “бу бәндәләр бит туганда ук кеше булып түгел, ә кол булып туган гарип җаннар һәм үз гариплекләренә үзләре генә гаепле түгел алар…” [6, б. 333].

Дания Заһидуллинаның “Яңа дулкында” җыентыгында “Сары йортлар сере” повесте сызлану (экзистенциализм) фәлсәфәсендә язылган дип карала. Экзистенциализм фәлсәфәсендә язылган әсәрләрдә сүз кешенең яшәеше, яшәү мәгънәсе, тормыштагы урыны турында бара. Анда дөнья мәгънәсез, абсурд дип белдерелә һәм ялгыз кеше фаҗигасе сурәтләнә. Әлеге әсәрнең нигезендә дә кеше тормышының мәгънәсезлеге, кешелекнең юкка чыгуга баруы хакындагы сызлану фәлсәфәсе ята. Анда кешеләр ерткыч, кол, мескен хәлендә яшиләр. Аларны рухи “доктор” да, изге Ана да, гөнаһсыз сабый да үзгәртә, үз халәтләренә күзләрен ача алмый. Кешеләрне һәлакәттән берни дә, беркем дә коткара алмаячак! [3, б. 170]

Әлеге әсәрне шулай ук антиутопик жанрга кертеп карарга була. Чөнки әсәрдәге дөнья, җшмгыять тискәре, өметсез яктан гына тасфирлана һәм мондый дөньяда яшәү мөмкин түгеллеге дәлилләнә. Шулай ук әсәрдә кешелек бәхете өчен көрәшүче гади кешенең тормыш юлындагы каршылыклары сурәтләнелә. Көрәшүче